

Alindasay

Assoc. Prof. Ralph S. Galan

Synopsis

Ang “Alindasay” usa ka moderno nga sugilanon alang sa moderno nga panahon. Mahitungod kini kang Miguel Soledad, yano nga *call center agent*, kinsa, pagkahuman sa lubong sa iyang ginikanan (dihang nahikaplagan ang ilang tinagoan), nagsugod og Daguhoyanong panaw alang sa pagpangita sa usa ka tagolilong o pugante nga iyang gituohan nga maoy nagkupot sa bugtong hubad sa tigmo sa iyang pagka tawo.

Usa sab kini ka pahimangno nga taliwala sa pagdis-og sa teknolohiya, sa pagbutho sa mga panibag-o nga himan ug dagibtanong kahilayan alang sa tanang katawhan wala gihapoy tinuod nga alibyo ang pag-inusara.

Alindasay

Nahikaplagan ni Miguel Soledad tulo ka adlaw human sa masulob-on nga lubong sa iyang ginikanan nga sinagop lang diay siya sa mapinanggaon nga managtiayon. Samtang nangutingkay siya sa ilang maleta sa *legal documents* nga gipangayo sa abogado alang sa mga hikayonon, taliwala sa nagkadaiya nga iglalabay ug bililhon nga papeles, naukayan niya ang nag-inusarang tabonon nga *folder* nga gisudlan og usa ka dokumento uban ang tulo ka litrato nga gibulig gamit ang itom nga *hairpin*. Medyo hanap ug gamatoy ang teksto sa dokumento maong nagpalaban gilayon siya sa iyang antiyohos. Dihang nabasa na niya ang teksto niini kalit lang siya nga nakugang kay *adoption paper* man diay kini.

Sumala pa sa dokumento, gihatag kuno ni “Oliverio Flores” ang “usa ka tulo ka buwan nga masuso nga ginganlan og Miguel” kang “Esteban” ug “Estella Soledad.” Aduna kiniy petsa, mga pirma, ug silyo gikan mismo sa Regional Trial Court. Dili siya makatuo sa iyang naugkatan, apan walay duda nga lehitimo gayod kini nga dokumento. Gitangtang niya ang *hairpin* nga nagbulig sa tulo ka karaan nga litrato ug tagsa-tagsa kini niya nga giimbestigahan. Sa unang litrato, anaa ang iyang giila nga amahan ug inahan uban ang wala hiilhi nga lalaki nga nagsapnay og masuso sa usa ka lugar nga, sa iyang pangagpas, mora og *lobby* sa usa ka establisemento. Sa ikaduhang litrato, anaa gihapon silang tulo sa maong puwesto, apan ang iya nang inahan ang naggukos sa masuso. Sa kataposang litrato, nagbarog ang iyang amahan tupad ang wala hiilhi nga lalaki sa gawas sa usa ka *construction site* diin imong makita sa ilang luyo ang wala pa matiwas nga estruktura sa *building* ug ang naputol nga simod sa usa ka pison. Nagterno silang

duha. Nagsul-ob og *hardhat*, *denim jacket*, maong nga karsones, ug botas. Si kinsa kaha ning lalakiha, no?

Kay dili mahimotang ang nagtuwad-tuali nga kalag ni Miguel sa iyang nadiskobrehan, gitawagan niya sa *cellphone* ang iyang uyoan nga maoy bugtong igsuon sa iyang giila nga amahan (wala na man kunoy buhing paryente ang iyang giila nga inahan) aron mangutana sa pagka tinuod niini, apan otro pong nakugang ug wala masayod ang iyang uyoan sa iyang gipadayag nga impormasyon.

‘Matay,’ matod pa sa iyang uyoan. ‘Wa man koy kasayoran ana, dong.’

‘Naa man goy dokumento, tyo. Naa say mga litrato,’ matod pa niya.

‘Kabuang,’ matod pa sa iyang uyoan. ‘Ang akong nahibal-an nga didto ka gihimugso katong naasayn imong Papa sa Manila. Nagtuo gyod kong . . .’

Wala matiwas sa iyang uyoan ang buot untang iluwat niini nga mga pulong.

‘Gilimbong lang diay ta ini nila, tyo?’ matod pa niya.

‘Ayaw sag estoryag ingon ana, dong,’ matod pa sa iyang uyoan. ‘Naa gyod tingali nay rason nganong ingon ana na.’

‘Unsa kaha nang rasona?’ matod pa niya.

‘Naa man kahay hulagway?’ matod pa sa iyang uyoan. ‘Kodaki kuno na palihog sa imong selpon, bi, ug ipada nako diri.’

Giputol ni Miguel ang tawag ug iyang gipad-an og tin-aw nga kopya sa tulo ka litrato lakip na niini ang dokumento ang Messenger sa iyang uyoan. Taudtaod niana, nanawag na kini kaniya:

‘Pistolang gubaon! Kon wa ko masayop, si Oliverio Flores man ni, dong.’

‘Kinsa man na, tyo?’

‘Suod nga higala nas imong Papa.’

‘Haiy man kaha ni nagpuyo ron tawhana?’

‘Kana maoy wa nako mahibawo. Dugay na ming wa nagkita ana niya. Lastaym katong sa kumbira pa sa imong bunyag.’

Gisaysay sa iyang uyoan nga hilabihan kuno ka suod nga managhigala ang iyang amahan ug si Oliverio Flores sa una nga, sa mata sa kadaghanan, sila na hinuon ang maalaan nga manag-igsuon, apan wala gayod siya masayod kon diin sila unang nagkaila sa maong tawo ug miski diin kini nagpuyo. Makausa kuno, kadtong talagsaon nga higayon nga nagkahinabi silang duha samtang nagtagbaw og tungab sa binotelya nga serbesa, dihang nangutana ang iyang uyoan kon diin gikan ang ilang kaliwatan, igo lang kuno kining mitubag og usa ka pulong: ‘Mindanao.’

Misamot ang lilo sa alindasay ni Miguel. Gisuwayan niya og pangita sa Facebook ang ngalan nga ‘Oliverio Flores’ ug, tuod man, nakabingwit gayod siya og walo ka tawo. Adunay tulo ka bata, lima ka batan-on, ug usa ka hamtong na ang panuigon. Wala sa walo ang iyang gipangita kay base sa mga litrato tataw nga tiguwang na karon ang maong ‘Oliverio Flores.’ Walay bililhon nga resulta ang nahatag sa Google. Tan-aw niya, imposible sab nga adunay

Twitter, Instagram, o Tiktok kadtong tagolilonga nga siya mismo wala man gani niining mga matanga sa hinanali nga alibyo sa moderno nga kalaay.

Naglisod siya og katulog niadtong gabhiona. Walay hunong ang alingasa sa mga tingog sa iyang hunahuna bisan pa og nagmata o nagpiyong siya. Gusto niyang ipabuhagay ang nabalhog nga nagsambog nga mga emosyon sa usa lang ka lahutay nga siyagit. Apan mas iya kaniya ang pagluom mao nga mipatigbabaw ang kahilom. Sa sulod sa trayntay-singko ka tuig nga pagka anaa niining kalibotana, nganong wala kaha siya pahibaw-a sa iyang giila nga ginikanan nga sinagop lang diay siya? Buot ba nilang hiposon kini hagbong sa bung-aw sa kahangtoran? Nan, kon ugaling mao kini ang ilang intensyon nganong wala man nila daobi na lang ang dokumento? Bentaha sa anuos wala nay mapupo nga kamatuoran. Tingali naghuwat lang sila sa ensaktong panahon aron ibutyag kaniya ang ilang tinagoan, apan nahitabo man ang trahedya sa kadalanan nga mikutlo og sayo sa ilang kinabuhi maong karon natanggong na hinuon sa kintolimbo ang tanan niyang pangutana.

Pagka buntag niadto, gihimamat ni Miguel ang abogado. Batan-on, muboon, bangason, ug nag-amerkana ug nag-kurbata kini bisan og pwerting inita sa kalibotan. Anaa sila maglingkod sa *al fresco* sa usa ka mahalon nga kapehan nga nahimutang sa usa ka inila nga *mall* sa dakbayan. Nag-order siya og *bottled water* samtang ang abogado nag-order og *espresso*. Taudtaod, gikuha niya ang mga papeles sulod sa iyang *slingbag* ug gipanglatad kini sa lamesa alang sa pakisusi sa abogado.

‘OK na kining tanan, bay,’ sumala pa sa abogado dihang gisuksok niya ang mga papeles sa iyang *briefcase*.

Gituki nila ang proseso aron mabalhin na sa iyang ngalan ang kabilin sa iyang ginikanan alang kaniya. Mga kabtangan, pipila ka ektarya nga yuta, balay ug luna nga anaa sa amihanan nga lalawigan. Gipaambit usab niya sa abogado nga buot unta niya nga ipamaligya na lang ang maong mga katigayonan tungod kay dili niya makita ang iyang kaugalingon nga mopuyo didto. Ug, tuod man, sa tunga-tunga sa dagan sa ilang kulukabildo, gituyo niya nga moliko sa laing topiko ug hanoy nga gisal-ot ang mahitungod sa dokumento.

‘Kon nabalaka ka nga tungod niana nga impormasyon maapektaran ang kabilin sa imong ginikanan, walay basehan ang imong kabalaka . . .’ pulong pa sa abogado nga wala mamilok sa nadunggan nga rebelasyon.

‘Wa ko mabalaka anang mga butanga, atorni,’ pasabot pa Miguel.

‘Unya unsa may nga nagpalubog sa imong hunahuna?’ matod pa sa abogado.

‘Gusto lang kong mahibawo kon kinsa ni si “Oliverio Flores” sa akong kinabuhi,’ matod pa Miguel.

Gihapuhap sa abogado ang iyang mugbo apan baga nga bangas. Misugyot kini nga kon seryoso gayod siya sa iyang tinguha nga mapalغان kining tawhana kinahanglan siya mangayo og tabang sa National Bureau of Investigations sa Manila kay tua man kuno didto gitigom ang halos tanang data sa mga mulupyo sa Pilipinas susama sa *personal records* lakip na niini ang *home address*.

‘Magpadangat kita og *request letter* sa NBI mahitungod niini nga katuyoan, bay,’ matod pa sa abogado.

‘Motubag ba na sila dayon, atorni?’ matod pa ni Miguel.

‘Motubag na sila, pero dili sab ura-urada,’ matod pa sa abogado. ‘Andam ra man kaha kang mohuwat, bay?’

‘Andam ra man hinuon, atorni,’ matod pa ni Miguel.

‘Pero wala pa niy kaseguradohan, bay, ha?’ matod pa sa abogado. ‘Kay naa man ugod kitay gitawag nga “Data Privacy Act” maong aduna gayoy purohan nga balibaran kita nila.’

‘Kasabot ko ana, atorni,’ matod pa ni Miguel.

Dugang suhestyon usab sa abogado nga mentras tanto suwayan kuno niya og bisita og una ang Philippine Statistics Authority o ang opisina sa *civil registrar* samtang maghuwat pa sila sa tubag sa NBI. Sa ingon niini nga pamaagi masubay niya ang gagikan sa iyang gipangita nga tawo (kon diin siya mahimugso nunot ang apelyido sa iyang inahan). Sugdan una kuno niya sa gamatoy nga tuldok sa tunga sa lingin bag-o niya palabdan ang distansya aron malukop niya ang kinatibuk-ang lingin.

‘Wala ta mahibawo,’ matod pa sa abogado,’ anaa lang diay siya dinhi sa duol nagpahipi.’

Sa misunod nga adlaw, nananghid si Miguel sa ilang labaw didto sa iyang buhatan nga *call center company* nga hutdon ang iyang pundo nga *leave of absences* aron mahatagan gilayon og kasulbaran ang misteryo sa iyang pagka tawo (apan, siyempre, lahi ang iyang gibuhian nga pasumangil sa kompanya). Dihang naaprubaran na kini sa ilang *human resources department*, giuna niya og duaw ang PSA sa sawang sa dakbayan. Nangaadlawon siya og linya uban sa mga estranyo nga gikan pa intawon sa halayo nga bahin sa Sugbo. Mabugnaw ug mingaw ang kadalanan ilawom sa bag-ong sulbong nga banagbanag hangtod inanay nga milusad ang

kabuntagon ug ang kabugnaw nahulipan sa sayo nga kaigang ug ang kamingaw nahulipan sa kabanha tungod sa kanaas sa katawhan ug kasikas sa mga sakyanan.

Dihang gitawag na ang numero ni Miguel ug nag-atubangay na sila sa tamboanan sa *teller*, gipasabot siya sa babaye nga kinahanglan pa siyang moadto og una sa *civil registrar's office* alang sa paglukat og permiso aron makuha ang *birth certificate* sa hingtungdan. Didto sa opisina sa *civil registrar*, gipasabot siya sa iyang gikatubang nga lalaki nga kinahanglan pa niya nga apilan ang iyang hangyo og *authorization letter* nga anaay pirma sa ibabaw sa ngalan sa hingtungdan aron makuha ang permiso alang sa paglukat sa sertipiko. Gipasabot ni Miguel ang lalaki nga dili siya makakuha og *authorization letter* kay ang iyang gipangita nga tawo mao man mismo ang hingtungdan. Gipasabot sab siya sa lalaki nga mao gayod kuno kini ang balaod.

‘Unya, unsaon man ni nako, ser?’ puno sa kabalaka nga pangutana niya sa lalaki.

‘Wala ko mahibawo, ser,’ balos pa sa lalaki nga mora og gikapoy kay kadaghan na nakadungog ug nakatubag sa maong pangutana.

Gilamdagan sa kahiamgo si Miguel nga dili man diay ingon niana lang kadali ang mangita og tawo. Mora siya og gimino sa usa ka hagdanan nga bisan unsaon niya og saka dili gayod siya makadis-og sa kinatumyan kay inig tungtong niya sa kataposang ang-ang niini paingon na man usab siya nga monaog. Nakahukom siya nga magpundo una sa balay aron magahinan og klarong pagtagad ug pamalandong ang iyang mosunod nga lakang. Susama sa iyang pagabuhaton kon ugaling mapuno sa kasamok ang iyang utok, gilimpyohan niya ang ilang tibuok dos andana nga panimalay aron mahapsay ang iyang panghunahuna. Gibakyoman niya og tagsa-tagsa ang mga karpeta, gisilhigan ang nahibilin nga abog, giilisdan ang kortina sa mga tamboanan, gipasinaw ang inidoro, gibahin ang basura sa malata ug dili malata sa wala pa

giputos og plastik ug gihipos sa managlahi nga dram. Pagka human, dihang naligo na siya iyang kaugalingong singot ug naghangos sa kapunga nga bunga sa iyang kakugi, usa ka ideya ang misantop sa iyang alimpatakan. Yano lang kini apan buot niya nga masuwayan: ang uniberso sa *social media*.

Gikuha ni Miguel ang iyang *cellphone* ug gitan-aw kon pila kabuok ang iyang mga higala sa Facebook. Nalisang siya sa sumada niini: 3,358. Lapas sa tulo ka libo? Ngilngiga! Si kinsay magdahom? Nagpatuyang lang tingali siya sa iyang gibati sa una—latas sa katuigan—sa pagpang-*add* og mga “higala,” niadtong panahon diin bag-o pa kining mipaslak sa kinauyokan sa kawanangan sa iyang linghod pa nga himungaya. Natural, si kinsa may nahigawas niini? Usa kini ka balatian nga ang kadaghanan sa matakboyan mokapyot gayod sa ilusyon nga ekstensyon kini sa ilang adlaw-adlaw nga pagka anaa. Oo, liboan ang iyang higala sa Facebook, apan gatosan lang tingali ang iyang nahimamat sa makausa nga higayon sa personal, singkwenta ang mahulog nga iyang kaila, ug lima o unom lang ang iyang matawag nga matuod nga mga higala (kadudahan pa gani ang uban).

Apan bisan pa niini iyang bag-ong kaplag nga kalisang ug kapungot dili niya mahimo nga malimod ang kapuslanan niini isip angkla sa iyang lakang aron mapalغان ang iyang gipangita. Aduna siyay gi-*photoshop* nga yano nga hulagway (*sketch* sa ulo sa tawo nga gitabonan og dako nga *question mark* ang blanko nga nawong) nga gilakipan og hamubo nga mensahe ug giposte niya kini sa “makalilisang” ug “makapungot” nga kalibotan sa Facebook:

‘Giawhag ang publiko: Kon si kinsa ninyo diha ang dunay kaila nga ginganlan og “Oliverio Flores” nga 60 hangtod sa 80 anyos na ang pangedaron, palihog og mensahe nako ASAP. Dunay gamay

nga pahalipay alang sa mga tawo nga makahatag nako og impormasyon bahin sa nahimutangan ining tawhana karon. Palihog ko og *share*, mga higala! Daghang salamat.’

Sa pipila lang ka gutlo, ubay-ubay na ang nasungkit nga *likes* ug *reactions* sa iyang giposte nga panawagan. Aduna pa ganiy pipila nga nag-*comment* ug nag-*share* sa iyang *post*. Hilabihan gayong paspasa niining kalibotana. Usa lang ka hapuhap sa *screen* maabli na ang bentana aron madungaw ang kinabuhi ug kasinatian sa ubang tawo. Mga hulagway sa hamis nga nawong, sa lamian nga pagkaon, sa maanindot nga talan-awon: gikan sa asul nga dagat paingon sa taliptip sa bukid paingon sa langitnong panganod. Mga huni sa kasadya, bakho sa kasubo, ug paghot sa kalagot—usa ka dagitabnon nga kahilayan sa kalibotan nga walay kahumanan ang bulog sa tanan ug sa kawalaan.

Minglabay ang tulo ka adlaw, adunay nagbilin og mensahe sa iyang Messenger nga nagpahibawo nga aduna kuno siyay kaila nga “Oliverio Flores.” Dili sila higala sa Facebook maong gipadad-an kini niya og *friend request* aron mahimong higala ug sa susamang higayon masuta ang *profile* niini (kay basin og mangingilad kini). Gi-*confirm* diha-diha dayon sa maong tawo ang iyang *friend request* ug gisugdan nila ang ilang *chat*.

Maayng gabii, ser, haiy man kang dapita sa Cebu?

Gabii diha! Dia baya kos Daan Bantayan, bos . . .

Walay giusikan nga panahon si Miguel. Miambak gilayon siya sa kahigayonan nga bisitahon si “Oliverio Flores” nga nagpuyo kuno sa isla sa Daan Bantayan. Uban sa iyang bagong higala sa Facebook dali lang nila natultolan ang gipuy-an niini dihang sa ilang pagpangutana sa kada masugatan nga tawo sa dalan adunay usa nga nagpaila nga “apo sa tiguwang.” Otsentay-

otso anyos na ang maong “Oliverio Flores” ug anaa siya magpuyo sa usa ka katumpagon nga payag nga haduol sa ngilit sa pangpang. Naghigda na intawon kini sa hugaw nga banig nga nanimahong angso ug naghuwat na lang sa kataposang halok ni kamatayon. Gitan-aw una ni Miguel ang iyang higala sa Facebook ug ang apo sa tiguwang sa wala pa niya kini gipangutana kon aduna ba siyay masuso nga gipasagop kaniadto. Tuig 1988, noy, dugang pa niya, pangyawat nga makatabang kini og bungkal sa mga nalubong na nga imahen sa iyang panumdoman. Hinay lang nga naglingo-lingo ang tiguwang kansang mga mata nalukop sa katarata.

‘Di na ni siya makakita o makalitok, ser, pero abtik pa gihapon na ang iyang pangdungog ug panghunahuna,’ pahibawo sa apo sa tiguwang.

‘Sa ato pa, kon maglingo-lingo siya ang pasabot ana “dili” o “wala,” sa’? pangutana pa ni Miguel.

‘Oo, ser,’ tubag pa sa apo sa tiguwang. ‘Kon motando siya, aw, “oo” o “naa” ang pasabot ana.’

Pagka human niadtong iyang makadismaya nga biyahe sa Daan Bantayan (mitunol pa siya og usa ka libo sa iyang “higala” alang sa pagpasa sa impormasyon ug kinyentos alang sa apo sa tiguwang isip “suhol”), laing higala na sab niya sa Facebook ang nagmensahe nga aduna usab kunoy “Oliverio Flores” sa ilaha. *Dali diria sa Tuburan, ser, naa miy Oliverio Flores diria.* Mipukaw na usab sa nahitagpilaw nga espiritu sa pamagdoy ni Miguel ang maong impormasyon. Tungod niini mora og sa takulahaw natambalan unya nahanaw ang iyang gibati nga kahago sa kalawasan. Gipasalamatan niya ang iyang higala sa Facebook ug, pagka sunod adlaw niadto, nagpakuyog siya sa maong “higala” aron matutolan ang balay sa ilang “Oliverio Flores.”

Gihatod si Miguel ug ang iyang higala sa Facebook sa usa ka naghukas ug sapsing nga estambay sa basketbolan nga ilang naagian sa sityo hain nahimutang ang balay sa ilang gipangita. Anaa siya magpuyo sa usa ka bunggalo nga ang atubangang bahin gihimo og tindahan. Nangayo sila og katahoran sa mga maukiton nga silingan ug nanampit og ‘ayo’ sa tindahan. Taudtaod, misulod ang usa ka tawo sa tindahan nga mao tingali ang tinderero o mao tingali si “Oliverio Flores.” Base sa kunot sa iyang agtang, sa iyang sinaw nga upaw, ug sa iyang pangag nga pahiyom, maas na gayod kining tawhana, apan base usab sa iyang panamit nga *baseball cap*, *basketball jersey*, ug *bling-bling* nagpabilin nga batan-on ang iyang kasingkasing.

‘Maayng buntag, ser!’ matod pa ni Miguel sa tinderero.

‘Maayng buntag sad,’ matod pa sa tinderero. ‘Say ato, brad?’

‘Kuan, ser, taga diri ba si Mr. Oliverio Flores?’

‘Ako na, brad,’ matod pa sa tinderero. ‘Unsa may ato?’

Giuna niya og hisgot ang iyang ngan sa pamasin nga makabantay siya og lahi ang reaksyon gikan sa tinderero:

‘Si Miguel Soledad diay ko, ser. Taga syudad sa Sugbo.’

Apan igo lang mitan-aw kaniya ang tinderero.

‘Nya, sa may ato?’ matod pa niini.

Gipadayag ni Miguel ang iyang tuyo: ‘Mangutana lang unta ko, ser, kon duna ba kay gipasagop nga bata niadtong tuig sa 1988 . . .’

Kadali nga naguba ang dagway sa tindero sa tumang katingala. Apan, taudtaod, mibahakhak ang tindero sa kalagpas sa iyang nadunggan.

‘Unsa ni, dong? *Prank? Vlogger—Youtuber* ka?’ pangutana pa niya.

‘Di, ser, uy. Tininuod tong akong pangutana,’ matod pa ni Miguel.

‘Aw, syalan ba diay,’ matod pa sa tindero nga dayag ang kahimuot nga gihambin sa ngisi sa iyang dagway. ‘Wa, dong. Wa koy anak. Wa gani ko maminyo.’

Udtong tutok. Gibisita ni Miguel ang ikatulong “Oliverio Flores” nga mulupyo sa barangay Mantuyong sa Mandaue, kinsa nagpanuigon na kuno og sitentay-tres anyos, segun pa sa iyang higala sa Facebook. Nag-inusara siya sa pagpangita sa nahimutangan niini kay adunay trabaho ang iyang “higala” ug dili usab kini modawat sa pahalipay. Dihang iya nang natultolan ang kuwarto nga giabangan niini sa usa ka suokon nga sityo sa baryo, wala kini didto.

‘Wa diri ang buang,’ matod pa sa batan-on ug niwang kaayo nga babaye nga nagpaila nga ka-“lib-in” ni “Oliverio Flores.”

Gipangutana ni Miguel kon hain karon ang iyang kapuyo.

‘Tuas hantakan, adtoa kaw,’ matod pa sa babaye. ‘Tua didto, ay. Kita ka anang eskinita diras tumoy? Estreyta lang na. Kita kag tapok nga morag tais kanding mao na na. Ingna siya akong paniudto animala siya.’

Giadto ni Miguel ang nahimutangan sa hantakan. Baga tuod ang pundok sa mga lalaki nga naglingkod ug nagbarog, nag-alirong sa dili makita—apan sa iyang handurawan—kuwadrado nga semento. Nagpalayo lang una siya, pidpid sa paril nga nalukop sa mga bandal sa pagsaway ug minaldito nga dibuho. Gipangutana niya ang usa ka estambay nga nanigarilyo sa

iyang duol nga otro pong nagmatyag lang sa sugal kon hain nianang maong tapok si “Oliverio Flores.” Sa walay pupanagana, misinggit man hinuon ang estambay:

‘Hoy, Beryo! Diay silop nangita nimo, o!’

Minglingi kanila ang pipila ka lalaki gikan sa panon, apan mingbalik gilayon ang ilang pagtagad sa sugal gawas sa usa ka tambokon ug sigahon og mata nga nagpabaling pilit ang tinutokan sa ilang gibarogan.

‘Mao na! Mao na! Dakpa nang buanga na!’ dugang singgit sa estambay inubanan sa makabwesit nga talidhay.

Kini ang sinyalis ni Miguel. Milakaw siya paduol sa tawo samtang mibarog usab kini aron mosugat, moatubang kaniya. Dili lang diay kini tambok. Pagbarog niini mora kini og higante. Dako nga tiguwang apan bako ug magtakiang na intawon.

‘Gisugo ka sa Insek, bos?’ pangutana pa sa sugarol.

‘Wala, ser,’ matod pa ni Miguel.

‘Aw, sa unsa diay ni, bos?’ matod pa sa sugarol.

‘Sa tuig 1988, naa kay gipasagop nga bata?’ matod pa ni Miguel.

‘Di na ako, bos,’ matod pa sa sugarol. ‘Daghan kog anaakan sa una, pero kaila ko nilang tanan.’

Pagka human niadtong tulo ka panagtagbo sa managlahi nga “Oliverio Flores,” mihunong ang pag-abot sa mga mensahe nga anaay kalabotan kang “Oliverio Flores.” Aduna man gihapon siyay nadawat, apan gikan kini sa mga Juan Pusong kunohay, mga limbongan nga iyang

nasakpan pinaagi lang sa pagsuta sa ilang tagsa-tagsa ka *profile*. Hain kaha gibutang sa ginoo ang “tinuod” nga “Oliverio Flores”?

Tulo ka semana ang minglabay, giantogan sa panalang sa kapalaran si Miguel og maayo nga balita. Gipad-an siya og balos nga suwat gikan sa buhatan sa National Bureau of Investigations sa ulohan. Gilakip sa maong suwat ang walo ka tawo nga nagbaton sa susamang ngalan nga nagpangedaron og 60 hangtod sa 80 anyos ug nagpuyo sa lain-lain nga dapit sa kapupud-an. Adunay usa ka “Oliverio Flores” nga taga Manila. Adunay unom ka “Oliverio Flores” nga anaa lang sa Sugbo. Ug adunay laing usa ka “Oliverio Flores” nga taga Misamis Oriental. Ang bugtong tatsa lang nga nakaalaot sa maong lista mao kini: ang lima ka “Oliverio Flores” nga taga Sugbo hagbay na niya nga nahimamat.

Mindanao, pulong pa kuno ni Oliverio Flores, segun pa sa iyang uyoan kaniya. Nagbalik-balik kini nga esena sa iyang alimungaw sakay sa ayroplano paingon sa Cagayan de Oro. Alang niya dako ang purohan nga ang iyang bisitahon mao na gayod ang “tinuod” nga “Oliverio Flores.” Gikan sa *airport*, misakay siya og *tricycle* paingon sa *terminal* sa Agora. Gikan sa Agora misakay siya og bus paingon sa Balingasag sa Misamis Oriental. Gikan sa kapatagan sa Balingasag misakay siya og habal-habal paingon sa bukid sa Biasong (kutob lang hinuon sila sa utlanan sa sapa kay dili na man makaagi ang motorsiklo tungod sa gilawomon sa tubig). Giabangan niya ang oras sa nagmaneho ug, pagka human nila og labang sa sapa, kay daghan man kini og kaila sa bukid dali lang nila natultolan ang pinuy-anan sa ilang “Oliverio Flores” didto. Halayo sa ubang silingan, kinoral og lipak sa kawayan ang iyang hamugaway nga payag. Daghang tawo. Sagad kanila adunay gimbuhaton. Adunay mga nagluto gamit ang kahoy sa dagkong kaldero ug kalaha nga gipangpatong sa tigtagutlo nga bato, ang uban nagtinabangay og panghugas sa mga kinan-an sa planggana, ang pipila naghapin og binuwakang hapin sa pipila ka

lamesa. Unsay hinungdan sa maong pangilin? Mapahiyomon nga mihangop kanila ang dalaga nga anak sa ilang gipangita.

‘Wa na baya si Papa, ser,’ matod pa sa dalaga. ‘Pero nagsaulog mi karon sa iyang ika-kuwarenta.’

‘Pahasubo, mam,’ matod pa ni Miguel.

Mitando ang dalaga: ‘Dinhi ta ninyo manihapon.’

‘Salamat sab, mam, pero naa lagi koy dinalian nga lakaw, makapangayo ba ko nimo og gamayng pabor?’ matod pa ni Miguel.

‘Unsa man kana, ser?’ matod pa sa dalaga.

‘Kahibawo ko di ni sagad nga pabor,’ gisugdan ni Miguel ang iyang hangyo, ‘pero puyde makalili kadali og bisag usa lang ka litrato sa imong Papa?’

Gitunolan siya og *family album* sa dalaga. Sa pagpakli niya niini, nabantayan niya nga ang “Oliverio Flores” nga amahan sa dalaga adunay dako nga awom sa agtang ug tangkag og mga dalunggan. Walay awom ang iyang gipangita nga “Oliverio Flores” ug samot nga dili tangkag ang dalunggan niato.

Gikan sa Mindanao milupad siya paingon sa Manila. Sa Manila, nag-*book* siya og Grab *car* kay sa sikat nga *subdivision* man kuno sa mga adunahan ang gipuy-an sa ilang “Oliverio Flores” didto. Gipanaog siya nagmaneho sa awto sa itom nga ganghaan nga adunay naglinya nga mga sima sa ibabaw kay, matod pa nagmaneho, mao na man kuno kini ang *drop off point* segun sa iyang dagitabnon nga mapa. Gipislit niya makausa ang *doorbell* ug migawas ang nag-uniporme nga katabang sa tagbalay.

‘Taga dito po ba si Mr. Oliverio Flores?’ matod pa ni Miguel.

‘Opo,’ matod pa sa katabang. ‘Kayo po siguro yong hinihintay nya kanina pa . . .’

Nahibulong si Miguel. Gipasulod siya sa katabang sa dako nga balay, giubanan paingon sa libraryo diin naghuwat si “Oliverio Flores.” Nagbarog siya nga nagsul-ob og barong tagalog. Tupad niya ang iyang lamesa nga gipatongan og mga baga nga tore sa papel nga nagpalibot sa usa ka karaan apan himos pa tan-awon nga makinelya. Sa upat ka suok sa maong lawak adunay tag-as ug lagpad nga *bookshelf* nga puno sa mga libro ug uban pang klase sa basahon.

‘*Welcome to my humble abode,*’ matod pa sa magsusuwat.

Mitando ug mitingsi lang si Miguel kaniya.

‘Gusto mo na ba akong ma-*interview* ngayon?’ matod pa sa magsusuwat. ‘O baka gusto mo pa ng *coffee or juice*?’

Nakuratan si Miguel sa pangutana:

‘Uns—ano po?’

‘*Oh,*’ matod pa sa magsusuwat. ‘*Do you understand Filipino?*’

‘*Oh, yes* po, ser,’ matod pa ni Miguel.

‘*Do you speak Filipino?*’ matod pa sa magsusuwat.

‘Ah, oo—po,’ matod pa ni Miguel.

‘*I see,*’ matod pa sa magsusuwat. ‘So anong lengguwahe ang gagamitin natin *for the interview*: Filipino or English? *If you ask me, I prefer our very own language.*’

‘Hindi po ako *interviewer*, ser,’ matod pa ni Miguel.

‘*What?*’ matod pa sa magsusuwat.

‘*Yes*, ser,’ matod pa ni Miguel.

‘May inaantay kasi akong bisita, *someone from the regional media . . .*’ pasabot sa magsusuwat kaniya. Dayon subsob nga nausab ang iyang tono nga mora ba og karon lang siya nakaamgo nga nagpasulod diay siya og tulisan sa iyang panimalay: ‘*So who are you? At ano ang ginagawa mo dito sa pamamahay ko?*’

‘Ah, *oh*, kuan, *yes*, ser, *I think this is just some minor misunderstanding,*’ matod pa ni Miguel. ‘Ako po si Miguel Soledad. *I’m from Cebu*. Nandito lang po ako ngayon kasi may gusto lang po sana akong itanong sa inyo.’

Mikunot og samot ang kunot na daan nga agtang sa magsusuwat ug nabasahan ni Miguel ang mensahe niini:

‘Ah, hindi po talaga ako *interviewer*, ser, pero may katanongan lang po sana ako sa inyo,’ matod pa niya.

‘*Which is what?*’ pangutana pa sa magsusuwat kansang kasuko mituhop na sa iyang tingog.

‘May pinamigay po ba kayong sanggol sa taong 1988?’ matod pa ni Miguel.

‘Tang—ano? Sanggol?’ matod pa sa magsusuwat. ‘Wala, wala akong pinamigay na bata!’

‘Pasensya na po sa abala,’ matod pa ni Miguel. ‘Aalis na po ako . . .’

Mitalikod si Miguel ug misinyas sa katabang nga mohawa na siya nga mora og gikutlo nga esena sa salida nga kiningkoy.

‘Ihatid mo yang gago na yan sa labas at wag mo nang papasokin ulit!’ mando pa sa magsususuwat.

Tulin nga misibat si Miguel sa mansyon sa magsususuwat, sa sikat nga *subdivision*, sa tampalasan nga dakbayan. Natulog siya sa biyahe sa wanang ug pagtugpa sa ayroplano sa yuta, giandam na usab niya ang iyang kaugalingon sa lahi na usab nga panaw. Mahinungdanon pa ba kaha kini nga panaw? Wala man kunoy kumo sa pagsuway. Mibiyaha siya paingon sa “kataposan” nga “Oliverio Flores” sa habagatan sa Sugbo, apan wala na siya magdahom nga mao na kini ang “tinuod,” ang hubad sa tigmo sa iyang pagka tawo. Kini iyang bisyo, iyang obsesyon nahimo na nga usa ka makuti nga damgo ug alindasay nga bunga sa taas nga hilanat. Apan kinahanglan na ba siya nga motahan? Tiwason ang tahas—ang pagbadlis sa ikatulong ngalan sa managsama lang nga mga ngalan sa lista—aron mobalik na sa malinawon nga pagpuyo? Alas tres na ang takna sa hapon dihang minaog siya gikan sa bus tupad sa *waiting shed* nga maoy nagsilbi nga hunonganan alang sa sityo Bulasa sa munisipyo sa Argao. Mipalit siya og *bottled water* sa kinaunhang tindahan nga iyang nakit-an ug nangutana sa hamtong nga tindera niini kon hain nagpuyo si “Oliverio Flores.”

‘Aw, katong tigkuan og *bonsai*,’ matod pa sa tindera.

‘Oo, kana siya,’ matod pa ni Miguel.

Gihatagan siya og direksyon sa tindera: Mosaka siya sa bungtod sa unahan ug modulhog sa dapit diin adunay agianan nga sa isig ka kilid adunay naglaray nga mga ngil-ad tan-awon nga punoan sa kahoy. Subayon lang kini niya hangtod moabot sa hardin ni “Oliverio Flores.”

‘Mabati lang nimo sa hangin kon anaa na ka sa iyang hardin,’ matod pa sa tindera.

Ug tinuod, naagian gayod ni Miguel paghuman og dulhog sa bungtod ang naglaray nga punoan sa mga kahoy sa isig ka kilid sa agianan nga gihabolan og hamubo apan lunhaw kaayo nga mga balili. Bakikaw ang porma sa mga punoan, apan sukwahi sa giingon sa tindera ang iyang tan-aw niini nila. Alang kaniya, aduna silay malamaton nga katahom nga dili niya mahubit sa pulong. Tungod sa ilang mga baliko nga sanga mora sila og mga linalang nga nagduwa, naghag-away, tingali nanayaw apan nangatuskig dihang mituskig usab ang panahon dinhing dapita. Ug tinuod, nahibawo siya nga anaa na siya sa hardin tungod sa alimyon sa rosas ug sa dihang nabantayan usab niya ang mga *bonsai* sa puwa nga kaang nga gipangplastada sa dagko nga estante.

Wala mapinisingi nga semento ang bungbong sa balay sa ilang “Oliverio Flores” ug ang atop niini ug ang balilong ginama sa nipa ug amakan. Nakamatngon si Miguel og sapatos sa kabayo nga gisangit sa ibabaw nga bahin sa pultahan. Gituktok niya kini sa makatulo nga higayon ug, taudtaod, giablihan siya sa usa ka lalaki nga bisan og edaran na baskog gihapon ang pamarog. Walay kausaban ang nawong sa lalaki sa litrato ug ang nawong sa tawo nga iyang giatubangan karon, apan dili ang mga litrato ang lintunganay sa iyang nabati nga kalit nga kahimungaw sa dagway niini. Kon unsa, dili pa niya kini hingpit nga matumbok.

‘Unsay tuyo nimo, dong?’ pangutana ni Oliverio Flores.

Gitunol ni Miguel ang tabonon nga *folder* kaniya. Gidawat kini niya gilayon, giablihan, ug gitan-aw ang sulod niini. Tam-is ang iyang pahiyom dihang giisa niya ang bulig sa mga litrato nga mora ba og sa ingon niini nga posisyon maaninaw kini niya og tarong.

‘Dayon, dong, dayon,’ matod pa niya. ‘Dinhi ta sa sala mag-estorya . . .’

Gikaway siya ni Oliverio Flores aron mosulod sa balay, gisinyasan aron molingkod sa uway nga lingkoranan atubang kaniya. Misanong siya.

‘Nganong duna koy pamati nga nagkita na ta?’ matod pa ni Miguel.

‘Sa lubong tingali sa imong ginikanan, dong,’ matod pa niya. ‘Mihatod man ko, apan anaa lang ko sa daplin, sa halayo.’

Gipanglatad ni Oliverio Flores ang mga litrato sa uway nga lamesa nga anaa sa tunga nila. Dayag ang iyang kalagsik, ang iyang kahinaman.

‘Sa Lautréamont Hotel man ni. Sa may dalan Sanciangko,’ matod pa ni Oliverio Flores nga wala mahanaw ang tingsi sa iyang dagway. ‘Kami say nagtrabaho ini nga hotel. Porman ko, imong Papa ang ehinyero.’

Dili unta gusto si Miguel nga ang gub-on ang iyang higayon, apan kinahanglan na niya nga ipangutana ang pangutana sa tanang pangutana:

‘Ikaw akong tinuod nga amahan, ser?’

Mitan-aw kaniya si Oliverio Flores.

‘Dili, dong.’

‘Unya nganong—’

‘Gidagit tika, dong,’ matod pa niya. ‘Gidagit tika sa ospital sa una kay naluoy kos imong ginikanan kay wa man sila higasahi og anak maong ako kadtong gibuhat. Suod god mis imong amahan sa una. Suod kaayo . . .’

Gitutokan siya ni Miguel.

‘Suod mi sa imong amahan ug nahigugma ko sa imong inahan . . .’ dugang niya nga padayag.

Misunod sa maong panahom ang kiwaw nga kahilom. Madungog sa gawas ang taghoy sa huyuhoy ug ang bungisngis sa mga gangis nga nagsangyaw sa berano.

‘Unya, kinsa diay akong ginikanan?’ dugang nga pangutana ni Miguel bisan og nahibawo na siya sa tubag niini.

‘Wa ko masayod kon kinsa imong tinuod nga ginikanan, dong,’ matod pa niya. ‘Pasayloa ko.’

Inanay nga midagayday ang luha ni Oliverio Flores. Apan alang kang kinsa ug unsay kahulogan niini iyang mga luha? Wala mahibawo si Miguel kon unsay angay nga buhaton sa ingon niini nga sitwasyon, kon unsaon niya pag-am-am ang tawo nga pugante maong nagpasalamat na lang siya kaniya sa iyang panahon, nanamilit, ug hilom nga mibiya.

Talisawop na ang adlaw dihang migawas si Miguel sa balay sa iyang kaugalingong “Oliverio Flores.” Kilumkilom. Takna na nga mosakdap, mosakop ang mulupyo sa gingharian sa mga anino. Gilingi niya sa kataposan nga higayon ang tibuok palibot. Nangahimo na nga siluweto ang mga punoan sa kahoy nga iyang gipangdayeg kaganiha sa iyang unang pagtunob dinhing dapita tungod sa ilang katahom. Makalilisang na sila tan-awon. Nakahunahuna siya sa iyang tinuod nga ginikanan. Pila kaha ka tuig sila nagtambay, nagdungaw lang sa tamboanan, nagpaabot sa adlaw nga adunay tawo nga moabot, magpaila nga siya diay ang ilang dugay na nga nawagtang nga masuso? Nagdahom pa kaha sila niana nga posibilidad? O diay mas

importante nga pangutana: Naghandom pa kaha sila kaniya karon? Tingali dili tanan nga talanghaga sa kinabuhi ang mamahimo nga mahiabtan sa gilapdon sa gahom sa kahayag. Hangtod sa hangtod magpabilin ang uban sa kinahiladman sa kangitngit, magpabilin nga tinagoan sa mga anino, sa kagabhion. **Ω**